ЛИЗИНГ И HIRE PURCHASE

Мартин Димитров

LEASING AND HIRE PURCHASE

Martin Dimitrov

Анотация: *Докладът на тема „Лизинг и hire purchase" проследява същностните черти на hire purchase като вид сделка, нямаща легална дефиниция в България към момента, и на особеностите на договора за лизинг (изрично уреден като абсолютна търговска сделка в българския Търговски закон) в съпоставителен план. В доклада са отразени съществуващи в юридическата доктрина мнения относно различни проявления на hire purchase: веднъж като гражданскоправна сделка, друг път като обективна или субективна търговска сделка. Именно на тази основа са посочени различията между трите разновидности на лизинга, получили юридическа регламентация в част трета „Търговски сделки" от Търговския закон – оперативния, финансовия и с клауза за изкупуване, от една страна, и hire purchase, от друга.*

Ключови думи: *сделка, гражданска сделка, търговска сделка, договор, лизинг, hire purchase.*

Keywords: *transaction, civil transaction, commercial transaction, contract, leasing, hire purchase.*

В част трета „Търговски сделки" на приетия през 1991 г. български Търговски закон се дават легални дефиниции на оперативния, финансовия и лизинга с клауза за изкупуване. Съгласно чл. 342, ал. 1 ТЗ: „С договора за лизинг лизингодателят се задължава да предостави за ползване вещ срещу възнаграждение". Според следващата ал. 2 от чл. 342 ТЗ: „С договора за финансов лизинг лизингодателят се задължава да придобие вещ от трето лице при условия, определени от лизингополучателя, и да му я предостави за ползване срещу възнаграждение"; чл. 342, ал. 3 ТЗ определя лизинга с клауза за изкупуване: „Лизингополучателят може да придобие вещта по време на договора или след изтичане на срока му". По този начин още в първите разпоредби на ТЗ, посветени на лизинговия контракт, се посочват законови определения относно юридическата същност на трите най-често срещани разновидности на лизинга.

През 1993 г. за първи път у нас се дава дефиниция за hire purchase в пар. 1, т. 115 от допълнителните разпоредби на Наредба № 9 на Българската народна банка за класифициране на кредитите и образуване на задължителните специални резерви (законови провизии) от банките (обн., ДВ, бр. 64 от 1993 г.). Наредбата е издадена на основание чл. 26 във връзка с пар. 8 от ПЗР на Закона за банките и кредитното дело (отм.) и е в сила до 1-ви октомври 1997 г., когато е отменена с Наредба № 9 от 15 юли 1997 г. за оценка на рисковите експозиции на банките и за формиране на провизии за покриване на риска от загуби (обн., ДВ, бр. 73 от 29 август 1997 г.), издадена на основание чл. 27 във връзка с пар. 19 от ПЗР на Закона за банките (отм.). Съгласно посочения текст на т. 115 към пар. 1 от ДР на Наредба № 9 на БНБ от 1993 г. hire purchase

представлява: „вид кредит, при който купувачът на стока или услуга изплаща главницата и лихвата на редовни вноски за определен срок, като собствеността преминава върху купувача в края на срока“. Въз основа на посоченото определение може да се приеме, че hire purchase е: „продажба на изплащане, допълнена с кредитния източник на средствата, чрез които купувачът погасява периодичните вноски за цената на вещта“.[1] Ето защо Арбитражният съд при Българската търговско-промишлена палата счита, че за hire purchase е характерен „ ... същностния**т** (курсивът на автора – М. Д.) на продажбата транслативен ефект – наличен или отложен ...“.[2] В практиката на АС при БТПП се споделя виждането, че, в схематичен вид, същността на договора за hire purchase би могла да се изрази по следния начин:

HIRE PURCHASE = ПРОДАЖБА НА ИЗПЛАЩАНЕ + КРЕДИТЕН ИЗТОЧНИК НА СРЕДСТВА.

Дефиницията за hire purchase, която се съдържа в допълнителните разпоредби на отменената през 1997 г. Наредба № 9 на Българската народна банка за класифициране на кредитите и образуване на задължителните специални резерви (законови провизии) от банките, е като че ли близка по съдържание до уредената в Особената част на ЗЗД покупко-продажба със запазване на собствеността, при която „ ... продавачът може да запази собствеността на продадената вещ, докато получи последната вноска, но в такъв случай рискът преминава върху купувача от предаването“. Определението за hire purchase се доближава в значителна степен и до регламентираната в чл. 335 ТЗ търговска продажба на изплащане.

В английското право определение за hire purchase дава Законът за hire purchase (Hire - Purchase Act) от 1965 г., според който въпросният контракт представлява „договор за продажба на стоки, при който цената се плаща с пет или повече последователни вноски и който не е условна продажба“.[3] Тази дефиниция показва, че и според английското законодателство договорът за hire purchase има характер на вид продажба на изплащане с онази специфична особеност, че броят на вноските трябва да е минимум пет или повече на брой.

В българската правна литература се среща и друго наименование относно коментирания контракт, а именно, че това е „договор за наем и продажба“,[4] но у нас е по-известен с английското си название hire purchase. Последният договор се определя в доктрината още като продажба на кредит[5], при която „ ... собствеността преминава върху купувача още при сключването на договора“ [6], мнение, което с основание се критикува в юридическата наука.[7]

Правната същност на договора за hire purchase показва една значителна усложненост в сравнение със значителен брой други контракти на гражданското или търговското право. Нещо повече, hire purchase може да намери проявление и като

---

1 Решение от 25.11.1997 г. на АС при БТПП по ВАД № 38 /1997 г., „Апис“.
2 Пак там.
3 Найденов, Б., „Специфични търговски сделки”, С., 2007, стр. 212 – 213;
Найденов, Б., „Търговски сделки” – книга първа, С., 1998, стр. 89.
4 Найденов, Б., „Търговски сделки” – книга първа, С., 1998, стр. 89.
5 Пиперкова, Л., “Франчайзинг, лизинг, факторинг - правни аспекти”, С., 1995, стр. 63.
6 Пак там.
7 Найденов, Б., „Специфични търговски сделки”, С., 2007, стр. 213;
Найденов, Б., „Търговски сделки” – книга първа, С., 1998, стр. 90.

гражданскоправна, и като търговскоправна сделка (както обективна (абсолютна), така и субективна (относителна)). Hire purchase притежава белезите на граждански договор, когато се сключва от страни физически лица, които нямат качеството на търговци. В тази хипотеза ще намерят приложение правните разпоредби на чл. 205 от Особената част на ЗЗД. Като относителна (субективна) търговска сделка hire purchase може да се определи в случаите, когато се осъществява от физическо или юридическо лице, притежаващо търговско качество. В тази хипотеза приложение ще намерят разпоредбите на чл. 335 ТЗ, регламентиращи търговската продажба на изплащане. Hire purchase може да се определи като обективна (абсолютна) търговска сделка (разновидност на договора за банков кредит), в случаите, когато се извършва от банка. В тази хипотеза според д-р Борислав Найденов следва да намерят приложение чл.чл. 430 – 432 ТЗ, регламентиращи банковия кредит.[8]

Договорът за лизинг и договорът за hire purchase, като два самостоятелни контракта, намерили място в английската стопанска практика, но и разглеждани от правната доктрина у нас, имат своите съществени особености, различаващи ги един от друг:

1. договорът за лизинг има изрична правна уредба, съдържаща се в част трета „Търговски сделки“, глава 23-та, на ТЗ. За разлика от него през 1993 г. се въвежда само дефиниция в ДР на Наредба № 9 на Българската народна банка за класифициране на кредитите и образуване на задължителните специални резерви (законови провизии) от банките, но не и по-детайлна юридическа регламентация, която да посочва правата и задълженията на страните по договора за hire purchase или да регламентира отделни негови видове. Нещо повече, четири години по-късно Наредбата е отменена, като не е предвидено ново определение за hire purchase, нито пък е въведена законова или подзаконова нормативна база за договора за наем и продажба, т.е понастоящем законова рамка на договора за hire purchase у нас липсва, за разлика от лизинга, на който още от 1996 г. до днес, с известни минимални изменения, са посветени определен (неголям) брой правни разпоредби;

2. договорът за лизинг е абсолютна (обективна) търговска сделка. Съгласно чл 286, ал. 2 ТЗ като търговски се класифицират всички сделки, изброени в чл. 1, ал. 1 (където в т. 15 се споменава и лизингът) без значение дали страните по тях са търговци или не притежават подобно качество. За разлика от него договорът за hire purchase може да има различни проявления – и като гражданска, и като търговска сделка;

3. лизингът има за предмет предоставяне ползването на определена движима или невижима вещ, докато предметът на договора за наем и продажба е прехвърлянето на правото на собственост върху вещта, обект на договора, след изплащането на всички дължими вноски;

4. лизингодателят, като страна по лизинговата сделка, по правило е лице, притежаващо търговско качество, а лизингополучателят може да бъде както търговец, така и нетърговец. В едно от проявленията на договора за hire purchase, а именно, като гражданскоправна сделка, страните са физически лица, нямащи търговска дееспособност.

---

[8] Найденов, Б., „Специфични търговски сделки”, С., 2007, стр. 225;
Найденов, Б., „Търговски сделки” – книга първа, С., 1998, стр. 103.

5. Търговският закон изброява 3 основни вида лизинг – оперативен, финансов и с клауза за изкупуване. Особеност е това, че и при оперативния, и при финансовия лизингов договор може да се уговори между лизингодателя и лизингополучателя, че след изтичане срока на контракта или преди това лизингополучателят ще стане собственик на лизингованата вещ въз основа на последващ договор между страните за покупко-продажба. Това показва, че и след ползването на вещта на основание лизингова сделка собствеността й може да се прехвърли на лизингополучателя. Но това е само една възможност, която се включва като клауза в оперативния или във финансовия лизинг, но също така е възможно изобщо да не се предвиди подобна опция. Без значение от това дали уговорката за изкупуване е част от лизинговия договор, или не е лизинговото съглашение по своята правна същност не може да прехвърли собствеността върху обекта, тъй като лизинговият контракт няма транслативен ефект. При hire purchase обаче собствеността върху обекта на договора винаги преминава от една в друга имуществена сфера, тъй като самият hire purchase е вид транслативна сделка. Ето защо допълнителна клауза за изкупуване при договора за наем и продажба е недопустимо да бъде уговорена;

6. при лизинга като правило кредитираща организация, която отпуска средства за заплащане на лизинговите вноски, няма, много често това е една от причините, поради които се извършва лизинговата сделка – избягване на банков кредит за закупуване на вещта. Според Наредба № 9 на Българската народна банка за класифициране на кредитите и образуване на задължителните специални резерви (законови провизии) от банките при hire purchase вноските се заплащат въз основа на изтеглен кредит, т.е. наличието на кредитираща организация, отпускаща необходимите средства за закупуването на вещта, е дефинирано;

7. при лизинговото съглашение вноските се заплащат заради ползването на вещта, а при hire purchase, за да се придобие собствеността върху обекта на сделката;

8. вноските по договора за hire purchase в практиката обикновено се изчисляват така, че да покрият равни части от стойността на договорния обект, разходите по доставката му и лихвата върху все още непогасената част от кредита. При договора за лизинг обаче вноските „включват в себе си покупната цена на вещта, разноски по сделката и печалба”[9;]

9. срокът на финансовия лизинг се уговоря в зависимост от срока на амортизация на вещта, обект на сделката. За разлика от него при hire purchase изплащането на вноските може да бъде уговорено по начин, който не отчита времето на амортизацията на вещта.

Направената сравнителна характеристика между договора за лизинг и договора за hire purchase показва съществените различия между посочените два контракта, намиращи проявление по отношение на юридическата им регламентация, правната им същност, предмета, страните, срока на сделките, вида на вноските, начина на изчисляването и заплащането им.

[9] Решение от 21.12.2004 г. на АС при БТПП по ВАД № 130/2003 г., „Апис”.

ЛИТЕРАТУРА

1. Найденов, Б., „Специфични търговски сделки”, С., 2007;
2. Найденов, Б., „Търговски сделки” – книга първа, С., 1998;
3. Пиперкова, Л., „Франчайзинг, лизинг, факторинг – правни аспекти”, С., 1995.

АРБИТРАЖНИ РЕШЕНИЯ

1. Решение от 25.11.1997 г. на АС при БТПП по ВАД № 38 /1997;
2. Решение от 21.12.2004 г. на АС при БТПП по ВАД № 130/2003.

За контакти:

Мартин Димитров, редовен докторант към катедра “Частноправни науки” при Юридическия факултет на Университета за национално и световно стопанство, e-mail: mdimitrov_lf@abv.bg*, тел: 0898 455 368.*